

Таран Т. Г.,
здобувач наукової лабораторії з проблем досудового дослідування
Національної академії внутрішніх справ

ДО ПИТАННЯ ПРО СТРУКТУРУ ШАХРАЙСТВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ЖІНКАМИ В УКРАЇНІ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

TO THE QUESTION OF THE STRUCTURE OF UKRAINIAN WOMEN IN THE CONDITIONS OF THE PRESENTATION

У статті на основі вивчення наукових, статистичних джерел, а також слідчо-судової практики здійснено аналіз структури шахрайств, що вчиняються жінками в Україні в умовах сьогодення. Виокремлено найбільш типові способи вчинення означеніх злочинів та запропоновано їх класифікацію.

Ключові слова: шахрайство, способи вчинення, обман, жіноча злочинність.

В статье на основе изучения научных, статистических источников, а также следственно-судебной практики осуществлён анализ структуры мошенничества, совершаемых женщинами в Украине в сегодняшних условиях. Определены наиболее типичные способы совершения данных преступлений и предложена их классификация.

Ключевые слова: мошенничество, способы совершения, обман, женская преступность.

In the article, based on the study of scientific, statistical sources, as well as investigative judicial practice, an analysis of the structure of fraud committed by women in Ukraine in today's conditions is carried out. The most typical ways of committing these crimes are identified and their classification is proposed.

Key words: fraud, methods of committing, deceit, female criminality.

Незважаючи на те, що злочинність має переважно чоловіче обличчя, є окремі види злочинів, де жінки виявляють високий рівень активності. До таких злочинів належить, зокрема, шахрайство, серед суб'єктів вчинення якого питома вага жінок сягає близько 30%. Така тенденція зумовлюється цілою низкою чинників, найбільш визначальними з яких, на наш погляд, є такі: «ненасильницький» характер цього виду злочинів; поширення у сферах, де зайняті переважно жінки (торгівля, громадське харчування, побутове обслуговування тощо); притаманність більшою мірою жінкам якостей, які властиві шахрам (комунікабельність, переконливість, витончена наполегливість, високий рівень адаптивності та ін.). Водночас необхідно зауважити, що шахрайства, вчинені жінками, характеризуються високим ступенем латентності, що викликають суб'єктивними (винахідливість шахрайок та ретельне маскування злочинів, небажання жертв афішувати прикрі події у своєму житті або намагання власноруч «розібратися з кривдниками»), так і об'єктивними (часто значний проміжок часу між моментом вчинення злочину та моментом його виявлення, недоліки у роботі правоохоронних органів) причинами.

Саме тому ретельний аналіз структури шахрайств, що вчиняються жінками в Україні нині, зокрема з'ясування найбільш поширених способів вчинення таких злочинів, є вкрай важливим як для зниження рівня латентності таких злочинів, так і для профілактики злочинності серед жінок загалом, що й визначило мету нашої статті.

Проблеми жіночої злочинності у своїх роботах вивчали Ю.М. Антонян, В. А. Бадира, А.А. Габіані, В.В. Голін, Я.І. Гілинський, Н.В. Дибовська, І.М. Діньшин, А.І. Долгова, А.К. Звірбуль, Н.Ф. Куз-

нецова, В.О. Меркулова, В.А. Серебрякова, І.К. Туркевич, Д.А. Шестаков та інші учені. Водночас різні аспекти шахрайства досліджували Г.М. Анісимов, П.С. Берзін, Г.М. Борзенков, А.Ф. Волобуев, В.О. Глушков, О.І. Гуров, О.О. Данилов, А.Ф. Зелінський, П.М. Коваленко, М.Й. Коржанський, В.Д. Ларичев, О.В. Лисодед, П.С. Матишевський, В.Р. Мойсик, Б.С. Нікіфоров, М.І. Панов, Р.А. Сабітов, М.А. Селіванов, А.В. Савченко, О.В. Смаглюк, І.Я. Фойницький, С.С. Чернявський, Л.Ю. Шуляк та інші. Однак окремому аналізу в межах фундаментальних наукових досліджень аспекти шахрайств, що вчиняються жінками в Україні нині, не піддавались.

Перш ніж перейти до аналізу сучасної структури «жіночого» шахрайства, зауважимо, що спосіб вчинення цього злочину є однією з визначальних ознак його об'єктивної сторони поряд із діянням, наслідками та причинним зв'язком між ними. Крім того, кримінальна норма (ст. 190 Кримінального кодексу України) чітко встановлює як способи шахрайства обман або зловживання довірою. Згідно з абз. 2 п. 17 ППВСУ від 6 листопада 2009 р. № 10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» обман (повідомлення потерпілому неправдивих відомостей або приховування певних обставин) чи зловживання довірою (недобросовісне використання довіри потерпілого) під час шахрайства застосовуються винною особою з метою викликати в потерпілого впевненість у вигідності чи обов'язковості передачі її майна або права на нього [1]. Зауважимо, що обман як спосіб вчинення шахрайських дій застосовується жінками значно частіше, ніж зловживання довірою. Зокрема, шахрайки використовують для досягнення злочинної мети такі способи обману, як обман щодо предметів (їх існу-

вання, тотожність, ціна, кількість тощо), обман щодо своєї особи або особи інших (місце роботи, службове становище, ділові й особисті зв'язки, якості особистості тощо), обман із приводу різноманітних дій і подій, обман у намірах (обманна обіцянка) та ін.

Для визначення сучасної структури шахрайств, що вчиняються жінками, пропонуємо взяти за основу розподіл способів вчинення шахрайства, що пропонується в більшості кримінологічних джерел, а саме: залежно від спрямованості шахрайського посягання. Відповідно до цього критерію розрізняють вчинення шахрайських дій із метою заволодіння державним або колективним майном, а також із метою заволодіння індивідуальним майном громадян.

Аналіз кримінальних проваджень про шахрайства дав змогу встановити, що у межах першої групи шахрайських дій жінками найчастіше вчиняється заволодіння грошовими коштами шляхом неправомірного отримання різних соціальних грошових виплат: субсидій на оплату житлово-комунальних послуг, соціальної допомоги малозабезпеченим сім'ям, допомоги по безробіттю, державної допомоги на дітей одинокій матері, адресної допомоги внутрішньо переміщеним особам задля покриття витрат на проживання (в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг) або інших виплат від органів соціального захисту за допомогою підроблених документів або внесення недостовірних даних до декларації про доходи, повідомлення неправдивих відомостей під час надання заяв на відповідні виплати в управліннях праці та соціального захисту населення.

Приклад. Обвинувачена ОСОБА_1 у листопаді 2014 р. прибула з тимчасово окупованої території України до м. Лебедин Сумської області, де проживала у квартирі, розташованій за адресою: АДРЕСА_1, що належала їй на правах приватної власності.

20.11.2014 р. ОСОБА_1 звернулася до Управління праці та соціального захисту населення виконкому Лебединської міської ради з метою взяття її на облік як особи, яка переміщена з тимчасово окупованої території України або району проведення антитерористичної операції та призначення грошової допомоги задля покриття витрат на проживання, в тому числі на оплату житлово-комунальних послуг. При цьому ОСОБА_1, діючи умисно, незаконно, шляхом обману, достовірно знаючи про те, що однією з підстав, які впливають на призначення такої грошової допомоги, є наявність у власності житла, не повідомила про це.

За заявою ОСОБА_1 їй була призначена грошова допомога як непрацездатній особі, яку вона отримувала з листопада 2014 р. по листопад 2016 р., протиправно заволодівши грошовими коштами Управління на загальну суму 17 800 грн [2].

У межах цієї групи шахрайських дій жінками також вчиняється незаконне заволодіння грошовими коштами шляхом отримання кредитів у банківських установах за підробленими документами (вносяться правки до паспорта або картки фізичної особи плат-

ника податків тощо) або ж заволодіння майном шляхом придбання тих або інших товарів у кредит за підробленими документами й ухилення у подальшому від сплати решти суми.

Приклад. Підсудна, достовірно знаючи про те, що володіє підробленою довідкою про доходи, маючи умисел на заволодіння чужим майном, із корисливих мотивів, шляхом обману, з метою отримання кредиту, подала її до відділення ВАТ КБ «Надра». Внаслідок цього між ОСОБА_1 та ВАТ КБ «Надра» було укладено кредитний договір, згідно з яким банк зобов'язався надати ОСОБА_1 в тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості та платності грошові кошти у сумі 13 000 доларів США. Згідно з меморіальним валютним ордером, ОСОБА_1 отримала від ВАТ КБ «Надра» зазначену суму. Через деякий час, використовуючи підроблену довідку, ця особа повторно уклала нікчемну угоду із зазначеною банківською установою та незаконно отримала грошові кошти. Вказаними діями ОСОБА_1 завдала ВАТ КБ «Надра» значної матеріальної шкоди [3].

Далі пропонуємо розглянути шахрайські дії з метою заволодіння індивідуальним майном громадян, які найчастіше вчиняються особами жіночої статі.

Перше місце за питомою вагою жіноцтва серед цієї групи злочинів, безперечно, належить проведенню ворожіння як форми обману. Незважаючи на те, що у ЗМІ не вщухають повідомлення та застереження про ворожок-шахрайок, такі злочини є доволі поширеними і відсоток їх розкриття залишається вкрай низьким, перш за все, через те, що вони є зазвичай латентними, адже потерпілі часто вважають винними самих себе, соромляться жартів і глузувань на свою адресу з приводу їх власної необачності та довірливості і прагнуть якомога скоріше забути про ці прикірі випадки. Втім, цей факт не зменшує суспільної небезпечності таких злочинів, адже в результаті їх вчинення велика кількість людей може зазнати значних матеріальних збитків. Наприклад, сумнозвісну ворожку Габріелу з Молдови було оголошено у всеукраїнський розшук через те, що в результаті її шахрайських дій потерпілі були ошукані на суму, що перевищувала 1 млн грн. Шахрайка обрала дуже хитрий метод обману. Зі своїх клієнтів грошей вона не брала, утім, попереджала про те, що необхідно терміново принести їй всі коштовності та заощадження, адже на них нібито накладене прокляття.

Деякі ворожки-шахрайки продовжують свою злочинну діяльність роками. Так, молода львів'янка протягом кількох років відвідувала сеанси ворожки, яка начебто знімала з родини потерпілої прокляття [4].

Наступним видом шахрайства у межах зазначененої групи, суб'єктами якого часто виступають жінки, є запозичення грошових коштів або речей без наміру їх у подальшому повернути законному власникові. Результати аналізу судової практики надали змогу встановити, що найчастіше жінки притягуються до кримінальної відповідальності у межах

ч. 1 ст. 190 КК України за незаконне привласнення майна шляхом зловживання довірою.

Приклад. 06.01.2015 р. приблизно о 18:00 ОСОБА_1, маючи умисел на заволодіння чужим майном шляхом обману та зловживання довірою, з корисливих мотивів, знаходячись у приміщенні квартири АДРЕСА_3, попросила у ОСОБА_2 його мобільний телефон моделі «Nokia J206» під приводом необхідності здійснити телефонний дзвінок, після чого з місця події зникла, розпорядившись незаконно здобутим майном на власний розсуд та тим самим спричинивши ОСОБА_2 матеріальний збиток [5].

Значний відсоток залучення жінок у сферу рієлторської діяльності зумовлює той факт, що часто шахрайські дії у цьому секторі вчиняються саме особами слабкої статі. Йдеться, зокрема, про здійснення операцій, пов'язаних з орендою житлових приміщень. Аналіз наукових джерел та слідчо-судової практики засвідчив, що найбільш поширеною нині шахрайською схемою є наведена нижче. Зловмисниця винаймає квартиру на нетривалий термін. Потім, видаючи себе за агента з нерухомості, приводить у цю квартиру потенційних орендарів, а її повноваження підтверджує співучасник, що виступає в ролі власника цього житла. Кожен із них, хто погоджується винаймати цю нерухомість, сплачує у потрійному розмірі: за послуги рієлтора, завдаток і ціну за місяць проживання. Після такої театральної вистави шахраї зникають, а обдурені орендарі починають один за одним стягуватися до дверей нещасливої квартири, в яку потрапити вони не можуть, адже всім на руки були видані ключі від абсолютно інших замків [6, с. 130]. Проте на практиці трапляються випадки, коли шахраї неправомірно отримують кошти за оренду навіть неіснуючого житла, про що свідчить наведений приклад.

Приклад. 09.11.2017 р. ОСОБА_3, діючи умисно, з корисливих мотивів особистого збагачення, з метою заволодіння чужим майном, усвідомлюючи суспільно-небезпечний характер свого діяння, передбачаючи настання суспільно-небезпечних наслідків і бажаючи їх настання, шляхом обману та зловживання довірою ОСОБА_4, під приводом здачі неіснуючої квартири в оренду в м. Полтава, через мережу Інтернет, а саме інтернет-сайт «OLX», заволоділа грошовими коштами як платою за оренду у розмірі 1 300 грн, спричинивши матеріальні збитки потерпілій на вказану суму [7].

Взагалі необхідно зазначити, що жінки досить активно використовують можливості мережі Інтернет для вчинення різного роду шахрайських діянь з метою незаконного заволодіння грошовими коштами окремих громадян. Найбільш поширеним подібним злочином, з огляду на аналіз слідчо-судової практики, є реалізація через загальновідомі інтернет-сайти («OLX», «Clumba» та ін.) неіснуючих товарів із перерахуванням певної частини грошових коштів (передоплати) або всієї суми за цей товар на пла-тіжну картку зловмисниці за банківськими реквізитами. Зауважимо, що такі злочини є, як правило, довготривалими та багатоепізодними, адже розміщені

в мережі оголошення можуть зацікавити значне коло осіб з огляду на те, що шахраїки навмисно занижують ціни на товари з метою привертання уваги більшої кількості потенційних покупців. Своєю чергою, ошукані в такий спосіб особи не звертаються одразу до правоохоронних органів, не здогадуючись про те, що вони обмануті. Крім того, шахраїки навмисно якийсь час підтримують зв'язок із жертвами, пояснюючи ненадходження товарів різними причинами, аби не викликати підозри і затягнути час.

Значним є також відсоток жінок, які вчиняють шахрайські дії, використовуючи сайти знайомств та соціальні мережі. Типовою схемою є розміщення хибного оголошення, до якого додаються гарні фото-знімки (як правило, зовсім іншої особи). Після знайомства під час спілкування у мережі (яке іноді є тривалим) жертву переконують у тому, що саме вона є ідеальним партнером, зав'язуються дружні стосунки, будуються плани на майбутнє. Потім, використовуючи різні приводи (тяжка хвороба самої жінки чи когось з її близьких родичів, трагічні непередбачувані життєві події, відсутність коштів для поїздки або бронювання готелю тощо), жертву переконують здійснити грошовий переказ за банківськими реквізитами. Звісно, після отримання коштів шахраїка зникає разом зі своєю сторінкою в мережі.

Можливий інший варіант: спілкуючись у мережі, шахраїки випитують у своїх потенційних жертв подробиці особистого життя, і якщо згодом виявляється, що чоловік одружений, починають шантажувати та вимагати гроші за своє мовчання.

Необхідно зазначити, що показник латентності таких злочинів є вкрай високим, адже зазвичай потерпілі не звертаються до правоохоронних органів через сором та небажання надавати розголосу таким подіям у своєму житті і звинувачують самі себе у необачності.

Наступна сфера, де жінки обіймають лідерські позиції серед суб'єктів шахрайства, – туристичний бізнес [8]. За результатами аналізу наявної емпіричної бази, серед осіб, які вчинили злочини у цій сфері, кількість жінок становить близько 84%. Отже, можна стверджувати, що злочинність у сфері туристичного бізнесу має «жіночий» характер. Цей висновок є особливо цікавим з огляду на те, що в кримінологічній літературі зазначається, що шахрайство, тобто те діяння, яке є «ядром» (становить понад 90% усіх злочинів, що вчиняються у розглядуваній сфері) злочинності у сфері надання туристичних послуг, скують переважно чоловіки. На думку А.В. Андрушко та І.А. Нестерової, пояснити відповідні відмінності можна, насамперед, більшою зайнятістю жінок у сфері туристичного бізнесу, адже близько 90% зайнятих у цій сфері становлять саме особи жіночої статі [9, с. 96].

Як свідчать результати вивчення кримінальних проваджень, а також слідчо-судової практики, найбільш типовим способом вчинення шахрайств у досліджуваний сфері є незаконне отримання від осіб грошових коштів шляхом зловживання довірою з метою організації туристичних подорожей

без наміру у подальшому виконувати взяті на себе зобов'язання.

Приклад. На початку липня 2010 р., діючи умисно, повторно, відповідно до розробленого раніше плану, з метою заволодіння чужим майном, шляхом обману та зловживання довірою, під вигаданим приводом – оформлення туристичних путівок до Туреччини, ОСОБА_3 отримала від ОСОБА_5 грошові кошти у сумі 7 000 доларів США та від ОСОБА_15 грошові кошти у сумі 3 500 доларів США. При цьому, не маючи наміру повернати ці кошти потерпілим, ОСОБА_3 заволоділа ними, а взятих зобов'язань не виконала, спричинивши тим самим матеріальну школу зазначенним особам [10].

Крім вищезгаданого розподілу способів шахрайства залежно від спрямування злочинних діянь, вивчення практики розслідування означених злочинів дало змогу виділити й інші критерії їх розподілу. Так, способи шахрайства можуть бути розподілені на види залежно від сфери соціально-економічної діяльності, де вони вчиняються: неправомірні соціальні виплати; туристичні афери; незаконне кредитування; укладання нікчемних угод про оренду нерухомості та ін.

Залежно від повторюваності злочинних дій можна виділити такі способи шахрайства:

1) одноактні (отримання товару в кредит без наміру наступної виплати грошей);

2) повторювані (незаконне отримання пенсії або грошової допомоги протягом тривалого періоду).

Залежно від характеру поширення шахрайських дій можуть бути виокремлені такі способи:

1) спрямовані на одну або обмежене коло жертв (позика речі в конкретної особи без наміру її повернення у подальшому);

2) спрямовані на охоплення широкого кола осіб (реалізація неіснуючих товарів у мережі Інтернет).

Таким чином, питома вага жінок серед суб'єктів вчинення шахрайства є значною (блізько 30%), порівняно з іншими видами злочинів. Із метою реалізації злочинних намірів жінки найчастіше використовують різні види обману і рідше – зловживання довірою. Найбільш поширеними способами шахрайств, що вчиняються жінками в умовах сьогодення, є: неправомірне отримання різних соціальних виплат; незаконне отримання грошових коштів для виконання певних послуг, завідомо не маючи наміру на виконання цього зобов'язання; реалізація неіснуючих товарів у мережі Інтернет; заволодіння майном шляхом обману без наміру його повернення; незаконне отримання кредитів у банківських установах; афери на ринку нерухомості; туристичні афери.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про судову практику у справах про злочини проти власності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листоп. 2009 р. № 10. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>.
2. Вирок Лебединського районного суду Сумської області у справі № 580/1537/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/68942522>.
3. Вирок Здолбунівського районного суду Рівненської області у справі № 1-152/10. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/51738975>.
4. Як ворожки кидають людей на мільйони?: репортаж на телеканалі ictv від 24.10.2017 р. URL: <https://ranok.ictv.ua/ua/videos/yak-vorozhki-kidayut-lyudej-na-miljoni/>.
5. Вирок Очаківського міськрайонного суду Миколаївської області у справі № 483/278/15-к. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/43402447>.
6. Нежевело К.В., Заболотна Ю.В. Шахрайські схеми, пов'язані з орендою житла. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу: матеріали наук.-практ. конференції (Харків, 8 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С. 130, 131.
7. Вирок Октябрського районного суду м. Полтави у справі № 554/10368/17. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/71904846>.
8. Професія – менеджер із туризму. URL: <http://mojazarplata.com.ua/ua/main/women-wages/rishennyia-na-vse-jytya/manadger-z-turyzmu/>.
9. Андрушко А.В., Нестерова І.А. Кримінологічна характеристика осіб, які вчинили злочини у сфері туристичного бізнесу. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція. № 19. 2016. С. 96–102.
10. Вирок Ленінського районного суду м. Запоріжжя у справі № 1-370/11. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/17609540>.